

Flash News 2, 2024
Η γονιμότητα των γενεών στην Ελλάδα και το περιβάλλον για την απόκτηση των παιδιών τους
Αναστασία Κωστάκη, Βύρων Κοτζαμάνης

Το δημογραφικό έχει πρόσφατα αναδειχθεί σε «μέγα-πρόβλημα» και επικεντρώνεται κυρίως στις γεννήσεις (Πίνακας) καθώς αυτές μετά από μια περίοδο σταθεροποίησής τους γύρω από τις 150 χιλιάδες ετησίως κατά μέσο όρο τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, συρρικνώνονται μετά το 1980. Η πτώση τους ανακόπτεται προσωρινά κατά την πρώτη δεκαετία του 2000 και συνεχίζεται έκτοτε, ενώ αντιθέτως οι θάνατοι αυξάνονται εξαιτίας της γήρανσης. Η διαφοροποιημένη αυτή πορεία γεννήσεων και θανάτων είχε άμεσες επιπτώσεις και στο φυσικό ισοζύγιο καθώς το πλεόνασμα των γεννήσεων έναντι των θανάτων περιορίζεται συνεχώς μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 2000 και γίνεται αρνητικό μετά το 2010.

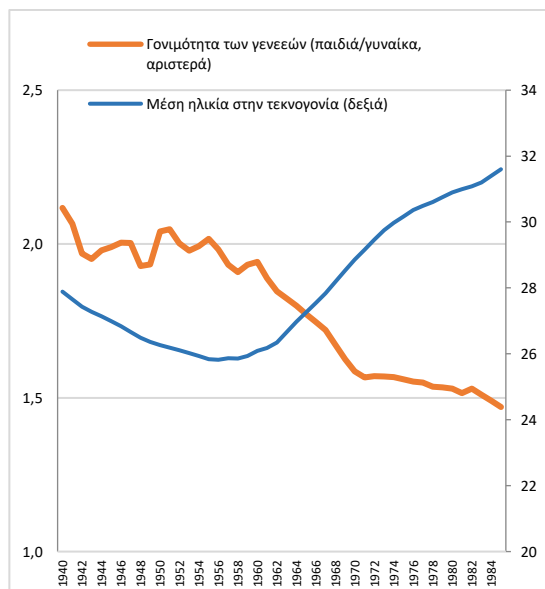
Πίνακας 1. Γεννήσεις, Θάνατοι και Φυσικό Ισοζύγιο (Φ.Ι), 1951- 2023

	Γεννήσεις (χιλ.)	Γεννήσεις επι 1000 κατοίκων	Θάνατοι (χιλ)	Θάνατοι επι 1000 κατοίκων	Φυσικό Ισοζύγιο (Γεννήσεις- Θάνατοι)	Φυσικό Ισοζύγιο (ο/οο)
1951-60	1.541,90	19,3	578,7	7,2	963,2	12,1
1961-70	1.532,50	17,9	693	8,1	839,5	9,8
1971-80	1.438,90	15,8	801,2	8,8	637,7	7
1981-90	1.183,00	11,9	906,9	9,1	276,1	2,8
1991-2000	1.017,30	9,6	995	9,4	22,3	0,2
2001-10	1.094,90	9,9	1.057,30	9,6	37,6	0,3
2011-20	919,7	8,5	1.187,50	11	-267,8	-2,5
2021	85	8,1	144	15	-59	-6,9
2022	76	7,4	141	14	-65	-6,6
2023*	72,5		130		-57,5	

Αν η εκ νέου μείωση των γεννήσεων μετά το 2009 οφείλεται και στη μείωση του πλήθους των γυναικών 20-44 ετών (-25% ανάμεσα στο 2009 και το 2023) δεν ισχύει το ίδιο για τις δεκαετίες του 1980 και 1990, καθώς ο πληθυσμός των 20-44 ετών αυξανόταν (+25% ανάμεσα στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και τις αρχές της δεκαετίας του 2000). Αν η σταθεροποίηση των γεννήσεων σε υψηλά επίπεδα την πρώτη μεταπολεμική εικοσαετία, η πτωτική τους πορεία μέχρι το 2000, η ανακοπή της τη δεκαετία του 2000 και, στη συνέχεια, η εκ νέου μείωση μετά το 2009 επηρεάστηκαν από τις μεταβολές του πληθυσμού των γυναικών σε αναπαραγωγική ηλικία (αλλά και από αυτές της μέσης ηλικίας στην απόκτηση των παιδιών), **ο υπο-διπλασιασμός τους ανάμεσα στην δεκαετία του 2010 κατά την οποία οι γεννήσεις δεν αναμένεται να υπερβούν τις 770 χιλ. και σε αυτήν του '50 (1,542 εκατομ.) οφείλεται στη συνεχή σχεδόν μείωση του μέσου αριθμού παιδιών που έφεραν στον κόσμο οι μετά το 1930 γενεές.**

Η γονιμότητα (ο αριθμός των παιδιών που φέρνουν στον κόσμο οι γενεές)

Σημαντικές αλλαγές χαρακτηρίζουν την γονιμότητα των γυναικών που γεννήθηκαν ανάμεσα στο 1930-35 και το 1995, γενεές από τις οποίες προέρχονται όλες σχεδόν οι από το 1955 και μέχρι σήμερα γεννήσεις. Οι μεγαλύτερες από τις γυναίκες αυτές, όσες δηλαδή γεννήθηκαν από το 1930 έως τα μέσα της δεκαετίας του 1950, έκαναν κατά μέσο όρο 2,25-2,00 παιδιά γύρω από τα 28 τους. Στη συνέχεια όμως, μετά από μια μικρή ανακοπή της πτωτικής πορείας, όσες γεννήθηκαν μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1950 (**Γράφημα**) άρχισαν εκ νέου να περιορίζουν τον αριθμό των παιδιών: 1,90 κατά μέσο όρο αυτές που γεννήθηκαν γύρω από το 1960 στα 26 τους και λιγότερα από 1,5 όσες έχουν γεννηθεί γύρω από το 1985 (αλλά σε πολύ μεγαλύτερη ηλικία, στα 31,5 έτη).

Η πτώση αυτή της γονιμότητας που αποτυπώνεται και στην, μετά το 1980, μεγάλη μείωση των γεννήσεων συνδυάζεται με δυο σημαντικές αλλαγές: i) την μείωση των 3 και άνω γεννήσεων και ii) την προοδευτική αύξηση των γυναικών/ζευγαριών που δεν αποκτούν παιδιά, των ποσοστών δηλαδή ατεκνίας που απο 12-14% στις γενεές 1960 αυξάνεται στο 22-24% στις γενεές που γεννήθηκαν γύρω από το 1985. Η αύξηση της **ατεκνίας** σε συνδυασμό με **την μείωση των πιθανοτήτων** όσων έχουν ένα πρώτο παιδί να κάνουν ένα δεύτερο και όσων έχουν κάνει το δεύτερο να κάνουν ένα τρίτο επηρεάζει αναπόφευκτα και τον μέσο αριθμό παιδιών που απέκτησαν οι γενεές αυτές: από 2250 παιδιά ανά 1000 γυναίκες που γεννήθηκαν γύρω από το 1930 σε λιγότερα από 1500 στις 1000 που γεννήθηκαν γύρω από το 1985 (δηλ. στις εγγονές τους).

Οι αλλαγές του περιβάλλοντος για τη δημιουργία οικογένειας και την απόκτηση παιδιών στην Ελλάδα

Όπως και στις άλλες ανεπτυγμένες χώρες, έτσι και στη χώρα μας, το περιβάλλον για την απόκτηση παιδιών έχει αλλάξει ριζικά τις τελευταίες δεκαετίες, με αποτέλεσμα και τον περιορισμό του αριθμού των παιδιών που κάνουμε. Σε όλες αυτές τις χώρες, αν και με διαφορετοποιημένους ρυθμούς, καταγράφονται: έξαρση του ατομικισμού και ανάδυση μιας επιθυμίας για αυτό-εκπλήρωση, ταχύτατη αστικοποίηση και μείωση του αγροτικού πληθυσμού, μαζική είσοδος της γυναίκας στην αγορά της εργασίας, αύξηση του χρόνου παραμονής –ιδιαίτερα των γυναικών- στο εκπαιδευτικό σύστημα, αυξημένες δυσκολίες σταθερής ένταξης στην αγορά εργασίας, δυσκολίες στην πρόσβαση σε κατοικία, αυξημένα εμπόδια –στις γυναίκες ιδιαίτερα- για τον συνδυασμό της οικογενειακής με την επαγγελματική ζωή, έμφυλες διακρίσεις, αύξηση του κόστους μεγάλωματος ενός παιδιού, διάχυση των σύγχρονων και αποτελεσματικών μεθόδων αντισύλληψης, και, πρόσφατα, σε κάποιες από τις χώρες του ευρωπαϊκού βορρά, άνοδος του «οικολογικού άγχους». Οι αλλαγές αυτές συνοδεύτηκαν και με τον περιορισμό του προηγούμενου οικογενειακού μοντέλου υπέρ αυτού των δυο εργαζομένων γονέων (σε συμβίωση ή σε γάμο), ενός μοντέλου ιδιαίτερα ευθραυστού -εξ' ου και η ταχύτατη αύξηση των μονογονεϊκών οικογενειών-. Η μετάβαση στο μοντέλο αυτό όπου οι ατομικές επιδιώξεις υπερισχύουν και η οικογένεια τείνει να αποτελέσει έναν μόνον από τους φορείς της ατομικής ολοκλήρωσης των μελών της συνοδεύτηκε και από την δημιουργία ενός περιβάλλοντος που ευνοεί τις ελεύθερες επιλογές του προσωπικού και επαγγελματικού βίου. Κάποιες χώρες έλαβαν έγκαιρα υπόψη τις αλλαγές αυτές και ανέπτυξαν, εκτός των άλλων, και πολιτικές τόσο για την άρση των έμφυλων διακρίσεων και των ασυμβατοτήτων ανάμεσα στην οικογενειακή και επαγγελματική ζωή όσο και για τον περιορισμό τους κόστους μεγάλωματος των παιδιών. Πολιτικές που, με την ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας όχι μόνον στηρίζουν την οικογένεια και το παιδί αλλά καλύπτουν και τους γονείς από κάποιους κινδύνους που μπορεί να αντιμετωπίσουν στο μέλλον (στήριξη στη περίπτωση απώλειας της εργασίας, ενεργές πολιτικές επανένταξης, πρόσβαση με χαμηλό ενόικιο σε κοινωνική κατοικία...).

Στη χώρα μας οι αλλαγές που αναφέραμε δεν συνοδεύτηκαν μέχρι και πρόσφατα από την υιοθέτηση τέτοιων πολιτικών, η τελευταία δε υπερ-δεκαετής κρίση, με την αύξηση της ανεργίας των νέων, την μείωση των εισοδημάτων τους, την αύξηση των δυσκολιών σταθερής ένταξής τους στην αγορά εργασίας αλλά και του κόστους στέγασης και της ανασφάλειας για το μέλλον ενίσχυσαν τις προϋπάρχουσες δυσκολίες.

Είναι δυνατόν να αυξηθεί η γονιμότητα (ο αριθμός δηλαδή των παιδιών) στις νεότερες γενεές;

Η αύξηση του αριθμού παιδιών που θα φέρουν στον κόσμο τις αμέσως επόμενες δεκαετίες οι νεότερες γενεές είναι εφικτή αν δημιουργηθεί ένα εξαιρετικά ευνοϊκό περιβάλλον για την απόκτησή τους. Αν αυτό επιτευχθεί θα ανακοπεί και η πτώση των γεννήσεων με προοπτική μεσοπρόθεσμα την αύξησή τους, και, μακροπρόθεσμα, ένα πολύ πιο ισορροπημένο ισοζύγιο γεννήσεων-θανάτων και μια επιβράδυνση της γήρανσης). **Για να γίνει αυτό απαιτείται το «κλείσιμο» προοδευτικά της διαφοράς ανάμεσα στον αριθμό των παιδιών που επιθυμούν και σε αυτόν που κάνουν οι διαδοχικές γενεές, απαιτείται δηλαδή η αύξηση από 1,4 παιδιά που έκαναν όσες γεννήθηκαν γύρω από το 1985 σε 1,8-1,9 παιδιά σε αυτές που γεννήθηκαν μετά το 2010.**

Η αύξηση αυτή προϋποθέτει την δημιουργία ενός ευνοϊκότατου περιβάλλοντος Τα όποια μέτρα ληφθούν θα πρέπει επομένως να είναι επικεντρωμένα στο παιδί και την οικογένειά του ανεξάρτητα από τη μορφή της (συμβίωση με ή χωρίς σύμφωνο, γάμος...) και να στοχεύουν κυρίως:

- στη σημαντική μείωση του (άμεσου και έμμεσου) οικονομικού κόστους των παιδιών,
- στην εναρμόνιση της οικογενειακής με την επαγγελματική ζωή,
- στην άρση των έμφυλων διακρίσεων τόσο στον δημόσιο όσο και στην ιδιωτικό βίο,
- στην αύξηση όχι μόνον των ποσοστών απασχόλησής τους αλλά και των διαθέσιμων μισθών-εισοδημάτων τους,
- στη ταχύτατη επίλυση του στεγαστικού προβλήματος των νεότερων γενεών στα μεγάλα κυρίως αστικά κέντρα μέσω ενός εκτεταμένου προγράμματος κοινωνικής κατοικίας,
- στην άρση του κλίματος αβεβαιότητας και στη μερική προστασία από κινδύνους που ενδεχομένως θα αντιμετωπίσουν στο μέλλον οι νεότερες γενεές.

Υπενθυμίζουμε δε ότι όποια μέτρα ληφθούν, δεν θα έχουν αποτελέσματα αύριο και ότι, όπως έχει δείξει και η διεθνής εμπειρία: **ι) Ο συνδυασμός και ο συγχρονισμός των μέτρων αυξάνει την αποτελεσματικότητά τους και ιι) Οι επιδοματικές πολιτικές έχουν περιορισμένη εμβέλεια εν απουσία ενός ευνοϊκότατου για την απόκτηση παιδιών περιβάλλοντος.**

Η δημιουργία ενός περιβάλλοντος που θα ανακόψει την τάση απόκτησης λιγότερων παιδιών σε όλο και μεγαλύτερη ηλικία (ιδιαίτερα δε στην ηλικία απόκτησης του πρώτου) και θα επιτρέψει στις νεότερες γενεές να κάνουν και τον αριθμό των παιδιών που επιθυμούν θα πρέπει να είναι ένας εκ των στόχων ενός «Εθνικού Σχεδίου για το δημογραφικό». Η σύνταξη του Σχεδίου αυτού προϋποθέτει την συνειδητοποίηση του ότι οι δημογραφικές συνιστώσες (γονιμότητα, θνησιμότητα, μετανάστευση) συνδέονται με αμφίδρομες σχέσεις, επηρεάζονται από πλήθος εξωγενών της δημογραφίας μεταβλητών και ταυτόχρονα επηρεάζουν και τις μεταβλητές αυτές. **Στο Σχέδιο αυτό θα πρέπει να προταχθούν των όποιων μέτρων όχι μόνον γενικοί αλλά και συγκεκριμένοι στόχοι -στόχοι που θα πρέπει να είναι συμβατοί με αυτούς συγγενών πολιτικών- και να τεθεί και ο επιδιωκόμενος ορίζοντας επίτευξής τους, αναγκαία προϋπόθεση για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των όποιων μέτρων.** Χρειάζεται δε ταυτόχρονα να ληφθούν υπόψη όχι μόνο η διεθνής εμπειρία και οι τάσεις και εξελίξεις σε επίπεδο χώρας, αλλά και οι σημαντικές αποκλίσεις των δημογραφικών δεικτών από τους μέσους εθνικούς όρους σε περιφερειακό επίπεδο.